

საზოგადოებაში, სადაც წარმოდგენა დახურულ, ჩაკეტილ სივრცეზე წმინდა წყლის ფიქციაა. ვერც ერთი სახელმწიფო ვერ ჩაიკეტება თავის ნატუჯში და ვერ განცალკევდება სხვებისაგან. მსოფლიო საზოგადოება გულისხმობს სოციალური ურთიერთობების ერთობას, რომელიც არ განისაზღვრება ნაციონალური-სახელმწიფოებრივი პოლიტიკით.

რაც შეეხება გლობალიზაციას, იგი არის პროცესი (პროცესები), როცა ეროვნული სახელმწიფოები და მათი სუვერენიტეტი იფარება ტრანსნაციონალური აქტორებით და მათ ემორჩილება (Бек, 2001).

ყველა ზემოთქმული განმარტებიდან ჩანს, რომ გლობალიზაციის მთავარი ნიშანი სახელმწიფო და ეროვნული საზღვრების მოშლა, ეროვნული ეკონომიკის გლობალური ეკონომიკით, ეროვნული კულტურის გლობალური კულტურით, ხოლო ეროვნული ცნობიერების გლობალური ცნობიერებით შეცვლაა. ყველაფერი ეს სრულიად ეწინააღმდეგება ნაციონალიზმის ძირითად პრინციპებს. სადაც ეროვნული სახელმწიფო ეროვნული ეკონომიკა, კულტურა თუ ცნობიერება ითვლება უმაღლეს ღირებულებად. ამიტომ გლობალიზაცია და ნაციონალიზმი თანამედროვე ეპოქის მთავარი დაპირისპირებული ძალებია და მათ შორის წინააღმდეგობა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს კიდევ თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკის შინაარსს.

5. 2. გლობალიზაცია და მისი ასპექტები სხვადასხვა თეორიის თვალსაზრისით

საერთაშორისო ურთიერთობების სამი მთავარი თეორიული პარადიგმა – რეალიზმი, პლურალიზმი და მარქსიზმი (ეს უკანასკნელი ხშირად გლობალიზმის სახელით გვხვდება, მაგრამ რადგან გლობალიზმს ჩვენ სხვა მნიშვნელობითაც ვიყენებთ, უმჯობესია აღნიშნული პარადიგმა მარქსიზმის სახელწოდებით მოვიხსენიოთ) სხვადასხვანაირად ხედავს და აფასებს გლობალიზაციის პროცესს. ეს განსხვავება განპირობებულია იმ განსხვავებული ხედვით, რომელიც დამახასიათებელია მათთვის მსოფლიო პოლიტიკის ანალიზისას. კერძოდ, რეალიზმი და მასთან დაკავშირებული თეორიული მიმართულებები (კლასიკური რეალიზმი, ნეორეალიზმი, გეოპოლიტიკური და

ისტორიული ანალიზი და სხვ) ძირითად აქცენტს აკეთებენ ძალის ფაქტორზე და ეროვნულ ინტერესებზე. პლურალიზმთან დაკავშირებული თეორიული სკოლები (იდეალიზმი, ლიბერალიზმი, ნეოლიბერალიზმი, კომპლექსური ურთიერთდამოკიდებულების თეორია) ყურადღებას ამახვილებენ სახელმწიფო და არასახელმწიფო აქტორებს შორის ურთიერთობების ინტენსივობის ხასიათზე. მარქსიზმი კი (როგორც კლასიკური ისე ნეომარქსიზმი), განმსაზღვრელად მიიჩნევს მსოფლიო ეკონომიკის სახეს. შესაბამისად სამივე პარადიგმა ურთიერთდამირისპირებაშია, რადგან თითოეული მათგანი თვლის, რომ სწორედ მისი მიდგომაა სწორი.

რეალიზტები თვლიან, რომ გლობალიზაცია არ ცვლის მსოფლიო პოლიტიკის ძირითად თავისებურებას. კერძოდ, მსოფლიოს ტერიტორიულ დაყოფას ერ-სახელმწიფოებად. ისინი კვლავ არიან და მომავალშიც იქნებიან საერთაშორისო ურთიერთობების განმსაზღვრელი აქტორები. ხოლო სახელმწიფო (ეროვნული) ინტერესები ყოველთვის იქნება სახელმწიფოთა ქმედებების მთავარი ფაქტორი საერთაშორისო არენაზე. რაც შეეხება ძალას, მისი მიჩნევა მოძველებულ და შეორეხარისხოვან ფაქტორად გლობალიზაციის ეპოქაში სრულიად გაუმართლებელია. პირიქით, სწორედ ძლიერი სახელმწიფოების პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ კულტურული გავლენის გამოხატულებად (ანუ ეესტერნიზაციად) უნდა მივიხიოთ გლობალიზაცია. ბრძოლა პოლიტიკური ძალაუფლებისათვის არის თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების შინაარსი, ისევე როგორც ეს იყო წარსულში. გლობალიზაციამ შეიძლება გარკვეულად შეცვალოს ჩვენი სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრება. მაგრამ იგი ვერ შეცვლის საერთაშორისო პოლიტიკური სისტემის სახელმწიფოთაშორის ხასიათს.

პლურალიზტები (ლიბერალები) სრულიად განსხვავებულად აღიქვამენ გლობალიზაციას. მათ გლობალიზაცია მიაჩნიათ მსოფლიო პოლიტიკის ხანგრძლივი ტრანსფორმაციის საბოლოო პროდუქტად. ისინი დარწმუნებულნი არიან, რომ სახელმწიფოები აღარაა საერთაშორისო ურთიერთობების ძირითადი აქტორები, მათ ადგილს სულ უფრო და უფრო მეტად იკავებს საერთაშორისო (განსაკუთრებით არასამთავრობო) ორგანიზაციები და ტრანსნაციონალური კორპორაციები. მეტიც, სახელმწიფო არ არის უნიტარული სუბიექტი და საერთაშორისო არენაზე მთავრობის აზრი, სრულიადაც არ ასახავს ქვეყნის ყველა

მოქალაქის თუ ორგანიზაციის აზრს. ძალის ფაქტორზე ბევრად მნიშვნელოვანია საერთაშორისო სამართალი, შორალი და 'ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებები, ხოლო ეროვნულ ინტერესებზე მაღლა ადამიანის უფლებები და მოქალაქეთა კეთილდღეობა დგას. პლურალისტები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ იმ ტექნოლოგიურ და კომუნიკაციურ მიღწევებს, რაც გლობალიზაციას ახლავს თან. სწორედ ეს ეკონომიკური და ტექნოლოგიური კავშირები საზოგადოებებს შორის აყალიბებს მსოფლიო ურთიერთობების სრულად ახალ მოდელს, რომელიც ძირეულად განსხვავდება როგორც რეალისტების სახელმწიფოთაშორისი პოლიტიკური სისტემისაგან, ისე მარქსისტების კლასობრივი მოდელისაგან.

მარქსისტებისთვის გლობალიზაცია ფიქციაა. მასში არაფერია ახალი და იგი უბრალოდ საერთაშორისო კაპიტალიზმის განვითარების დღევანდელი, უკანასკნელი სტადიაა. იგი არ იწვევს საერთაშორისო პოლიტიკის თვისობრივ ცვლილებას და ყველა არსებულ სტრუქტურას თუ თეორიას ძალაში ტოვებს. კერძოდ, გლობალიზაცია დასავლეთის ქვეყნების მიერ დანარჩენი მსოფლიოს ექსპლუატირების თანამედროვე ფორმაა, რომელიც სულ უფრო აღრმავებს განსხვავებას ბირთვის, ნახევრადპერიფერიულ და პერიფერიულ ქვეყნებს შორის.

საერთო, რაც სამივე პარადიგმას გააჩნია გლობალიზაციის მიმართ, არის ის, რომ ეს პროცესი აღიქმება როგორც საზოგადოებებს შორის მზარდი ურთიერთდაკავშირებულობა, როცა ერთი მოვლენა მსოფლიოს ერთ რეგიონში სულ უფრო და უფრო დიდ გავლენას ახდენს დაშორებულ ხალხებზე და საზოგადოებებზე.

აღნიშნული მდგომარეობა დღეს საყოველთაო ჭეშმარიტებაა და არავითარ დავას არ იწვევს. ის, რომ შორს მომხდარი მოვლენები მომენტალურად აისახება ჩვენზე, მაგალითების მოყვანას არ საჭიროებს. ეს თანაბრად ეხება როგორც პოლიტიკურ, ისე ეკონომიკურ თუ სოციალურ-კულტურულ მოვლენებს. მსოფლიო სულ უფრო და უფრო „ვიწრო“ ხდება და ხალხი აშკარად გრძნობს ამას. 90-იანი წლების დასაწყისისთვის ინტერნეტი და ელექტროფოსტა უცნობი იყო, დღეს კი მათ გარეშე არსებობა თითქმის წარმოუდგენელია. იგივე შეიძლება ითქვას საკაბელო, ტელევიზიაზე ან თუნდაც უკვე თითქმის ყველგან გავრცელებულ მაკდონალდზე, კოკა-კოლასა თუ პიცაზე, რომ აღარაფერი ვთქვათ სუპერმარკეტებში და

მდახიებში წარმოდგენილი პროდუქციის გეოგრაფიაზე და ისეთ გლობალურ მოვლენებზე, როგორც ატმოსფეროს გაბინძურება, შიდა და საერთაშორისო ტერორიზმი.

ცხადია, გლობალიზაცია როგორც პროცესი უცებ არ დაწყებულა, მაგრამ მისი საყოველთაოობა მხოლოდ 90-იანი წლების დასაწყისიდან შეიძლება მომხდარიყო, რაც სოციალისმის კრახი და საბჭოთა კავშირის დაშლა ბიპოლარული საერთაშორისო სისტემის დასასრულის მაუწყებელი გახდა. მხოლოდ ახალ საერთაშორისო ვითარებაში გახდა შესაძლებელი გლობალიზაციის პროცესი განვითარებულიყო. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ პროცესის კონტურები მანამდე არ შეინიშნებოდა და ქველევარებს იგი ეურადღების მიღმა დარჩენოდათ.

ჯ. ბაილისი და ს. სმიტი (Y. Baylis and S. Smith, 2001) გამოყოფენ რამდენიმე თეორიულ შრომას, სადაც აშკარად ნანხს გლობალიზაციის პროცესის კონტურები და ამდენად, ისინი გლობალიზაციის თეორიულ წინამორბედებად შეიძლება ჩაითვალოს:

პირველი, მოდერნიზაციის თეორია (Modersky, 1972, Morse, 1976), რომლის მიხედვითაც ინდუსტრიალიზაცია იწვევს სრულიად ახალ კავშირებს საზოგადოებებს შორის და ცვლის იმ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ პროცესებს, რომლებიც წინამოდერნული მსოფლიოსთვის იყო დამახასიათებელი. მოდერნიზაცია და პირველ რიგში ინდუსტრიალიზაცია ასუსტებს სახელმწიფოს კონტროლს. რის შედეგადაც საერთაშორისო ურთიერთობების ძალისმიერი მოდელი წარსულის საკუთრება ხდება. ძალა ნაკლებ როლს ასრულებს პოლიტიკაში და მიზნის მიღწევის მთავარი საშუალება მოლაპარაკება ხდება. ამგვარად, მოდერნიზაცია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც გლობალიზაციის შემადგენელი ნაწილი.

მეორე, უალტ როსტოუს (Rostow, 1960) ცნობილი ზრდის სტადიების თეორია, რომელიც ამტკიცებს, რომ ისტორიის განმსახვრელი ფაქტორი არის ეკონომიკური პროდუქციის ზრდა, რაც თავის მხრივ ინდუსტრიალიზაციის შედეგია. შესაბამისად ისტორია იყოფა ინდუსტრიალიზაციამდე, ინდუსტრიულ, პოსტინდუსტრიულ და საყოველთაო კეთილდღეობის ეტაპებად და სხვადასხვა ქვეყნები ინდუსტრიული განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე იმყოფება. საერთო, რაც აქვს ამ თეორიას გლობალიზაციასთან, არის ის, რომ ეკონომიკური განვითარების

ზოგადი სურათი განაპირობებს და იმორჩილებს პოლიტიკურ, სახელმწიფო და ეროვნულ ინტერესებს.

მესამე, ეკონომიკური ანუ კომპლექსური ურთიერთდამოკიდებულების თეორია (Cooper 1968, Keohane, Noy, 1977), რომელშიც გატარებულია აზრი, რომ საზოგადოებები ისეთ-ნაირადაა ერთმანეთზე ეკონომიკურად ურთიერთდამოკიდებული, რომ სახელმწიფო უკვე ხელშემშლელი ფაქტორია ნორმალური განვითარებისათვის. მით უფრო, რომ ურთიერთდამოკიდებულება პიროვნებების და არასახელმწიფოებრივი ორგანიზაციების დონეზე გაცილებით უფრო აშკარაა, ვიდრე სახელმწიფო ურთიერთდამოკიდებულება.

მეოთხე, მარშალ მაკლუჰანის „გლობალური სოფლის“ თეორია (McLuhan, 1964), რომელიც თვლის, რომ ელექტრონული კომუნიკაციების სრულყოფამ გამოიწვია ისეთი სამყაროს ჩამოყალიბება, როცა ჩვენ შეგვიძლია იმავედროულად ვუყუროთ ჩვენგან ათასობით კილომეტრით დაშორებულ მოვლენებს. შესაბამისად დრო და სივრცე ისეთნაირად „შევიწროვდა“, რომ ყველაფერმა დაკარგა ტრადიციული იდენტურობა, მათ შორის – პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა თუ სოციალურმა ჯგუფებმა, რომლებიც ტრადიციული ფორმით ვეღარ ფუნქციონირებენ. როგორც ვხედავთ, მაკლუჰანი ეხება გლობალიზაციის ერთ-ერთ ძირითად ნიშანს, თუმცა, რა თქმა უნდა, გლობალიზაცია მხოლოდ კომუნიკაციურ რევოლუციაზე არ დაიყვანება.

მეხუთე, ბარტონის მსოფლიო საზოგადოების თეორია (Burton, 1972). ამ თეორიის მიხედვით სახელმწიფოთა სისტემაში თავისი დრო მოჭამა, რადგან საერთაშორისო ურთიერთობებში სულ უფრო და უფრო წამყვან როლს იკავებს არასახელმწიფოებრივი აქტორები. ბარტონმა მსოფლიო პოლიტიკის მოდელი იბობის ქსელს შეადარა, სადაც ძირითად „ძაფებს“ ქმნის ვაჭრობა, კომუნიკაციები, ენა, იდეოლოგია, პოლიტიკურ კავშირებთან ერთად. როგორც ვხედავთ, ამ თეორიაშიც ბევრი რამ არის საერთო გლობალიზაციასთან.

მექვსე, 60-80-იან წლებში აქტიურად მოღვაწეობდა ე. წ. მსოფლიო წესრიგის მოდელირების პროექტი (WOMP), რომელიც მიზნად ისახავდა შეექმნა არსებული სახელმწიფოთ-შორისი სისტემის ალტერნატიული მოდელი, რაც თავის მხრივ, მსოფლიო ომის თავიდან აცილების გარანტი უნდა გამხდარიყო. ამ პროექტის ავტორები (მენდლოვიჩი, ფალკი და სხვები) აყენებ-

დნენ გლობალური მთავრობის იდეას. მათთვის ანალიზის ერთ-
ული ინდივიდი იყო, ხოლო ანალიზის დონე გლობალური, ანუ
სახელმწიფო ამ მოდელიდან ამოვარდნილი იყო, რაც გლობა-
ლიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანია.

მეშვიდე, ბევრი საერთოა გლობალიზაციის იდეებსა და
საერთაშორისო საზოგადოების თეორიას შორის. ამ თეორიის
მთავარი წარმომადგენელი პედლი ბული (Bull, 1977) მიუთითებ-
და, რომ საუკუნეების მანძილზე ვითარდებოდა ნორმები და
საერთო ურთიერთგაგება სახელმწიფოთა ლიდერებს შორის,
რამაც უფრო საერთაშორისო საზოგადოება ჩამოაყალიბა, ვიდრე
საერთაშორისო სისტემა. მომავალში საერთაშორისო საზოგა-
დოება უფრო განვითარდება და სახელმწიფოთა როლი შესუს-
ტდება. თუმცა ბული არ მიიხსენებს, რომ ერი-სახელმწიფოები
მთლიანად შეიცვლება საერთაშორისო საზოგადოებით.

მერვე, გლობალიზაციის თეორია გარკვეულწილად უახ-
ლოვდება ფრენსის ფუკუიამას მოსახრებებს, რომლებიც მან
გამოთქვა თავის ცნობილ „ისტორიის დასასრულში“ (ფუკუ-
იამა, 1999). ფუკუიამა თვლის, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლით
მოისპო ის უკანასკნელი ირაციონალური საწყისი, ის ბოროტება,
რომელიც ყოველთვის არსებობდა ისტორიაში და უპირისპირ-
დებოდა რაციონალურ კეთილ საწყისს. სწორედ ამ ორი საწყისის
დაპირისპირება შეადგენდა ისტორიის არსს და რამდენადაც
ეს დაპირისპირება აღარ არსებობს ისტორიაც დამთავრდა:
მსოფლიოს შემდგომი განვითარება ეკონომიკური ბაზრის განვი-
თარების ასახვაა და ასეთ პირობებში ერთადერთი მმართვე-
ლობის ფორმა ლიბერალური დემოკრატია იქნება. სხვა რეჟიმები
(კომუნისმი, ფაშიზმი, ისლამური ფუნდამენტალიზმი) ლიბერა-
ლური დემოკრატიას ვერ დაუპირისპირდებიან, მით უფრო, რომ
სწორედ ეს უკანასკნელი შეესაბამება საბაზრო ეკონომიკის
მიხედვს. ამგვარად, ლიბერალური დემოკრატისა და ეკონო-
მიკური ბაზრის ბატონობა უაღტერნატივოა და მსოფლიოს
მომავალიც სწორედ ეს არის.

დაბოლოს მეცხრე, ბევრი მსგავსებაა გლობალიზაციისა
და ლიბერალური მშვიდობის თეორიას შორის, რომლის
მიხედვითაც ლიბერალურ-დემოკრატიული რეჟიმები ერთმანეთში
არ ომობენ და ყველა პრობლემას ცივილიზებული გზით აგვა-
რებენ. ამდენად, თუ ყველა ქვეყანაში ლიბერალურ-დემოკრა-
ტიული მმართველობა იქნება, საერთაშორისო მშვიდობა და
უსაფრთხოება გარანტირებულია. ხოლო, რამდენადაც ლიბერა-

ლური დემოკრატია დაისტერესებულია ურთიერთთანამშრომლობით და სახელმწიფო-ბიუროკრატიული აპარატის შეზღუდვით, ეს უკვე კარგ პირობებს ქმნის გლობალიზაციის პროცესისათვის.

5.3. გლობალიზაციის ფორმები, ისტორია, ჩარჩოები

გლობალიზაცია, როგორც საყოველთაო და უაღრესად მრავალმხრივი მოვლენა ყოველდღიურ ცხოვრებაში თავს მრავალი ფორმით იჩენს:

კომუნიკაციების თვალსაზრისით გლობალიზაცია წარმოჩინდება კომპიუტერული ქსელის, ტელეფონების, ელექტროფოსტის, ფიჭური კავშირგაბმულობის და სხვა მსგავსი საშუალებების უპრეცედენტო გავრცელებით და რაოდენობრივი ზრდით. ყოველივე ეს საშუალებას აძლევს ინდივიდებს უშუალოდ, მომენტალურად დაუკავშირდნენ ერთმანეთს მიუხედავად მათი ადგილმდებარეობისა და სახელმწიფო საზღვრებისა. დრომ და მანძილმა თავისი ადრინდელი მნიშვნელობა ფაქტიურად დაკარგა.

ორგანიზაციების თვალსაზრისით გლობალიზაცია გამოიყვანდა კომპანიების, ასოციაციების თუ სააგენტოების სწრაფი ზრდით, რომლებიც ფუნქციონირებენ როგორც ტრანსნაციონალური სუბიექტები. კერძოდ, ისეთი ორგანიზაციები როგორიცაა ნისან კორპორეიშნი, გადავარჩინოთ ბავშვები ან მსოფლიო ინტელექტუალური საკუთრების ორგანიზაცია საკუთარი მოღვაწეობის არეალად მიიჩნევენ მთელ პლანეტას, ხოლო თავიანთ უკვე არსებულ ან პოტენციურ კლიენტად თვლიან კაცობრიობას მთლიანად.

ეკოლოგიურად გლობალიზაცია თავს იჩენს გლობალური ეკოლოგიური პრობლემების სახით, როგორიცაა პლანეტის კლიმატის ცვლილება („გლობალური დათბობა“), ოზონის ხვრელები, ატმოსფეროს გაბინძურება, დედამიწის ბიოლოგიური მრავალფეროვნების დაქვეითება, გაუდაბნობა, ჰიდროსფეროს და მდინარეების გაჭუჭყიანება და ა.შ. არც ერთი ეს პრობლემა არ შეიძლება შეიზღუდოს ცალკეული ქვეყნების საზღვრებით და ცალკე აღებულ არც ერთ ქვეყანას არ შეუძლია მათი